

Anita Haataja

Pohjoismaiset vanhempainvapaat kahden lasta hoitavan vanhemman tukena

Naisten kaksoisrooli työntekijänä ja lastenhoitajana sekä se, että naiset joutuivat tekemään lapsen syntymän johdosta uhrauksia oman tulevaisuutensa suhteen, nostettiin 1960- ja 1970-lukujen nais- ja tasa-arvoliiikkeessä esiin epäkohtana, joka oli korjattava (KM 1970; Tasa-arvoasian neuvottelukunta 1975 ja 1997; Kivimäki 1998). Tasa-arvopolitiikan tavoitteena olikin useimmissa Pohjoismaissa saada aikaan sellainen sukupuolisopimus lastenhoitoon, joka tukisi kummankin vanhemman työssäkäyntiä ja molempaa vanhempaa lasten hoitajana. Vanhempainvapailla ja julkisilla päivähoitopalveluilla on sittemmin ollut tärkeä merkitys pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehitykselle. Ne ovat vähentäneet äitien ja lapsiperheiden taloudellisia riskejä lapsen syntymän johdosta, pitäneet yllä korkeaa naistyöllisyyttä sekä kohtuullista syntyvyyttä (Bergqvist ja Nyberg 2001; Daly 2000; Haataja 2000; Knudsen 1999).

Isät otettiin mukaan varhain hahmotettaessa lastenhoitosopimusta, vaikkakin siitä neuvottelivat aluksi pääasiassa naiset (Julkunen 1994; Rantalaiho 1997; Bergqvist ym. 1999). Miehet ovat alkaneet määritellä uudelleen miehen roolia sekä isien sosiaalisia oikeuksia vanhemmuuteen aktiivisemmin vasta 1980-luvun loppupuolelta ja 1990-luvun alusta lähtien (Leira 2002; KM 1999). Ensimmäisistä isyysvapaista ja jaettavista vanhempainvapaista säädettiin Pohjoismaissa kuitenkin jo 1970-luvulla. Vaikka yhä useammat isät osallistuvat pienten lasten hoitoon ja käyttävät vapaitaan, jakavat he lastenhoitoon käytetystä ajasta yhä vain pienen osan.

ANITA HAATAJA

Lakisääteiset lastenhoitojärjestelmät voidaan ymmärtää normatiivisiksi ohjeiksi siitä, mitä pidetään moraalisesti oikeutettuna naisille ja miehille (Ferrarini 2003, 32). Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvata vanhempainvapaisiin liittyvien normatiivisten ohjeiden kehittymistä erityisesti sen suhteen, miten politiikat ovat tukeneet lasten hoidon jakamista molempien vanhempien kesken, ja miten toteutetut ratkaisut ovat kannustaneet lastenhoidon jakamista käytännössä eri Pohjoismaissa. Artikkelin motiivina on ensiksikin vertailevan tiedon puute sekä perhevapaista käytettävien käsitteiden selkeyttäminen. Vaikka vanhempainvapaita ja muita perhevapaita on tutkittu paljon, on uudistuksista vaikea saada kokonaiskuvaa, koska tietoa ei joko ole saatavana yhtä aikaa kaikista Pohjoismaista tai tieto ei ole täysin vertailukelpoista. (Mm. Ferrarini 2003; Rostgaard 2002; Leira 1999 ja 2002; Silvera ja Lemiere 2000; Moss ja Deven 1999; Bruning ja Plantenga 1999; Sainsbury 1999; Bettio ja Prechal 1998). Vanhempainvapaiden lakisääteiset nimikkeet eivät välttämättä kuvaa vapaiden sisällöllisiä toimintaperiaatteita. Käsitteiden epäselvyys on osasy siihen, että vertailtavuus vapaiden käytöstä eri maiden kesken on heikko Pohjoismaidenkin välillä. Tilastointi on puutteellista myös siksi, ettei vapaita käytännössä tilastoida, vaan ainoastaan maksetut etuudet. Vapaita taas voivat täysimääräisesti hyödyntää vain pysyvässä työsuhhteessa olevat, koska heillä on oikeus palata entiseen työhönsä. (Nososco 2002; Sauli ym. 2000; Haataja 2001)¹.

Monessa Pohjoismaassa vanhempainvapaita on kehitetty 1990-luvulla ja 2000-luvun vaihteessa merkittävästi. Uudistukset ovat kohdistuneet vanhempainvapaiden kokonaispituuteen ja isien kannustamiseen vapaiden jakamiseksi. Suomalainen vanhempainvapaa on sen sijaan pysynyt – pienehköjä muutoksia lukuun ottamatta – lähes 1980-luvun alun tasolla. Toisaalta Suomessa kehitettiin lastenhoitovapaa ja tuki lapsen hoitamiseksi kotona vanhempainvapaan jälkeen ensimmäisenä Pohjoismaista. Eri perhevapaaajärjestelmillä voi olla eri rahoittaja ja erilainen sosiaaliturva (valtio vs. kunta, universaalit edut vs. kuntakohtaiset erot), erilaiset vaikutukset lastenhoidon ja ansiotyön jakamiseen vanhempien kesken (yhden vs. kahden hoivaajan ja elättäjän perhemalli) ja tätä kautta työmarkkinoihin ja talouteen (sukupuolten tasa-arvo työelämässä ja taloudessa). Artikkelin tarkoituksena on myös kannustaa vertailevaa tutkimusta vanhempain- ja muiden perhevapaiden sekä lastenhoitojärjestelmien yhteiskunta-, talous- ja tasa-arvopoliittisten yhteyksien analysoimiseksi.

Vanhempainvapaiden alkuperäisenä tarkoituksena oli tukea lastenhoidon jakamista, isän vanhemmuutta ja sitä, etteivät äidit joutuisi kärsimään menetyksiä työurallaan pitkien työstä poissaolojaksojen seurauksena. Vanhempainvapaat ovat yksiselitteisimmin tarkoitettu tukemaan kahden hoivaajan ja kahden työssäkäyvän perhemallia. Isyysvapaat tukevat myös kaksin lasta hoitavaa vanhempaa, mutta eivät välttämättä lisää ansiotyönjakoa, jos vanhempainvapaan jakami-

nen on jostain syystä hankalaa. Lasten päivähoitopalvelujen kehittäminen nähtiin alun perin keinona parantaa erityisesti naisten asemaa työelämässä, jolloin ne tukivat kahden ansiotyössä käyvän mallia. Sen sijaan pitkiä lastenhoitovapaita ovat käyttäneet ensisijaisesti äidit. Ne voivat parantaa äitien mahdollisuuksia sovittaa yhteen työ- ja perhe-elämää ja lisätä äitien taloudellista riippumattomuutta lasten ollessa pieniä, mutta ne saattavat samalla myös vahvistaa hoidon työnjakoa perheen sisällä ja heikentää pitkällä tähtäyksellä äitien ja naisten asemaa työmarkkinoilla. (Rønsen ja Sundström 2002; Leira 2002; Bergqvist 1999.)

Lakisääteisten vanhempainvapaiden lisäksi vanhemmilla on muita palkallisia, korvattuja tai palkattomia perhevapaita. Yleisimpiä näistä ovat erityyppiset oikeudet jäädä hoitamaan kotiin sairasta lasta. Näiden vapaiden käsittelyn rajaan kokonaan tämän artikkelin ulkopuolelle. Sen sijaan artikkelissa käsitellään lyhyesti vanhempainvapaiden jälkeisiä lastenhoitovapaita. Artikkelissa tarkastelen vanhempainvapaita niiden tosiasiallisten toimintaperiaatteiden eli niiden hoivanjatkonormien mukaan, ei lakisääteisten nimikkeiden mukaan.

A) *Äitiysvapaat*² ovat vain äideille korvattavia jaksoja ennen ja jälkeen lapsen syntymän. Äitiysvapaat oli alunperin tarkoitettu suojelemaan äidin ja vastasyntyneen lapsen terveyttä ja äitiysraha oli tarkoitettu korvaamaan ansionmenetyksiä vapaan ajalta. Sillä, miten äitiysvapaista säädetään, voi olla vaikutusta lastenhoidon jakamiseen. Pitkät ja joustamattomat vapaat (äitikiintiöt) voivat heikentää isien osallistumismahdollisuuksia lasten hoitoon. Lopputulokseen vaikuttaa kuitenkin äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaiden kokonaisuus.

B) Äideille ja isille yhteistä aikaa tarjoavat *isyysvapaat* on tarkoitettu lapsen syntymän yhteyteen. Isyysvapaat eivät pidennä vanhempainvapaata, koska vanhemmat ovat tänä aikana yhtä aikaa vapaalla, mutta ne tarjoavat mahdollisuuden isille tutustua lapseensa syntymästä lähtien, joten isyysvapaat tukevat kahden lasta hoitavan vanhemman perhemallia.³

C) Äitien ja isien kesken neuvoteltavat ja *jaettavat vanhempainvapaat*, jolloin toinen vanhemmista saa vanhempainrahaa lasten hoitamisesta ja toinen vanhemmista voi olla työssä tai tehdä jotain muuta. Mahdollisuus jakaa vanhempainvapaa tukee kahden hoivaajan ja kahden työssäkäyvän perhemallia.

D) *Isille kiintiöidyt* osat vanhempainvapaista, eli isäkiintiöt, jotka pidentävät vanhempainvapaan kokonaispituutta, jos isä käyttää oman osuutensa. Isäkiintiöt vanhempainvapaissa ovat toistaiseksi voimakkain kannuste kahden lasta hoitavan ja kahden työssäkäyvän vanhemman perhemallille.

Kuvaan vanhempainvapaiden kehitystä käsittelemällä ensin isyysvapaiden tulon äitiysvapaiden rinnalle, koska isyysvapaa ei suoraan

vaikuta vanhempien ansiotyönjakoon. Kolmessa seuraavassa jaksossa tarkastelen, miten äitiysvapaata on vähitellen kehitetty jaettavaksi vanhempainvapaaksi. Aika ennen vuotta 1990 muodostaa ensimmäisen ja 1990-luku sekä 2000-luvun alku muodostavat toisen kokonaisuuden. Viidennessä luvussa tarkastelen vanhempainvapaiden käytön joustomahdollisuuksia, koska niillä voi olla oma vaikutuksensa vapaiden käyttöön. Ennen johtopäätösjaksoa, jossa pohdin lähinnä Suomen tilannetta, kuvaan vielä lyhyesti Pohjoismaiden erilaisia ratkaisuja vanhempainvapaiden jälkeiseen lastenhoitoon.

Isyysvapaat äitiysvapaiden ja äitiysrahakausien rinnalle

Äitiysvapaa on nykyisten vanhempainvapaiden "äiti". Sen tarkoituksena oli suojella raskaana olevan äidin ja vastasyntyneen lapsen terveyttä sekä sitä, että äiti selviytyy vapaan aikana taloudellisesti työpaikkaansa menettämättä. ILO:n ensimmäinen äitiysvapaasuositus vuodelta 1919 (No 3) tavoitteli vähintään 6 viikon vapaata ennen ja jälkeen syntymän. Ensimmäiset pakolliset äitiysvapaat merkitsivät kuitenkin useille työläisäideille paitsi ansioiden menetystä myös "työkieltoa" tältä ajalta. Esimerkiksi vuonna 1937 suomalaisista vapaaehtoisista 330 sairaskassasta vain noin joka viides myönsi avustusta synnyttäjille (Haatanen ja Suonoja 1992; Lähteenmäki 1995). Palkattomista äitiysvapaista (synnytyslomista) säädettiin useimmissa Pohjoismaissa jo 1900-luvun alkuvuosina (Ferrarini 2003). Universaalimmat ja korvattavat äitiysvapaat tulivat Pohjoismaissa voimaan 1950- ja 1960-luvuilla yleensä osana lakisääteistä sairausvakuutusjärjestelmää. (taulukko 1).

Taulukko 1. Äitiysvapaa ja isyysvapaat Pohjoismaissa, viikkoja.

	Norja	Suomi	Ruotsi	Tanska	Islanti
Äitiysvapaan voimaantulovuosi	1956	1964	1963	1960	1946
Äitiysvapaan pituus samana vuonna	10	14	12*	14	14*
Isyysvapaan voimaantulovuosi	1977	1978	1980	1984	1998
Isyysvapaan pituus samana vuonna	2	2	2	2	2
Isyysvapaan pituus vuonna 2003	2	3	2	2	Lakkautettu
Isyyspäivärahasta ansiosidonnainen		1982	1980	1984	
Päivärahan osuus ansioista 1990-l alussa	0	n. 80	90	80	Tasa-etu
Päivärahan osuus ansioista 2000-l alussa	0	n. 65	80	80	Lakkautettu

*Äitiysvapaa tarkoittaa näissä maissa lapsen syntymän jälkeistä aikaa

Ruotsissa ja Suomessa oikeus äitiysrahaan ei ole liittynyt äidin työmarkkina-asemaan eli siihen oliko äiti vapaalla työstä vai kokonaan työvoiman ulkopuolella. Muissa maissa äitiysraha maksetaan vain

työvoimaan kuuluville äideille. Suomessa äitiysrahaa alettiin maksaa sairausvakuutus uudistuksen yhteydessä vuodesta 1964 alkaen, mutta vasta vuona 1970 työsopimuslainsäädännön mukainen äitiysloma tuli yhtä pitkäksi kuin äitiysrahan maksukausi (Kivimäki 1998; L 320/1970).

Isien oikeuksia pienten lasten hoitoon alettiin laajentaa 1970-luvulla. Toiset maat aloittivat isyysvapaasta ja toiset vanhempainvapaasta. Nykyisin isyysvapaa tunnetaan kaikissa Pohjoismaissa. Pohjoismaiden ulkopuolella isyysvapaat ovat harvinaisempi ja vähemmän legitiimi järjestelmä kuin vanhempainvapaa. Esimerkiksi EU:ssa on direktiivit äitiys- ja vanhempainvapaasta (92/85/EC ja 96/34/EC), mutta ei isyysvapaasta⁴.

Isyysvapaat on sijoitettu lapsen syntymän läheisyyteen ja ne tarjoavat isille mahdollisuuden osallistua lastensa elämään alusta lähtien. Isyysvapaita on perusteltu myös lisäävun tarpeella kotona. Suomessa tasa-arvoasian neuvottelukunta esitti vuoden 1976 toukokuussa sosi-aali- ja terveystministeriölle, että isille tulisi varata mahdollisuus lomaan heti lapsen syntymän jälkeen, jotta *”äiti voisi levätä ja perheen taloustyöt tulisivat kuitenkin hoidettua”*. (Tasa-arvoasian neuvottelukunta 1997; HE 207/1977). Tanskassakin isyysvapaan yhtenä perusteluna oli se, että äiti tarvitsee *”ylimääräistä kättä”* heti lapsen syntymän jälkeen (Rostgaard 2002).

Isyysvapaasta säädettiin ensimmäisenä Pohjoismaista Suomessa ja Norjassa vuonna 1977. Norjassa kahden viikon isyysvapaa tuli voimaan samana vuonna, Suomessa seuraavan vuoden alussa. Norjalaisien vapaa ei ole kuitenkaan osa vanhempainvakuutusta, niin kuin suomalaisten, eikä ajalta makseta päivärahaa (Laki no. 4, 4.2.1977). Sitten useissa työehtosopimuksissa, muun muassa koko julkisella sektorilla, isyysvapaat on sovittu palkallisiksi. Isyysvapaan voi Norjassa pitää 14 viikon sisällä lapsen syntymästä.

Suomessa isyysvapaa ei alun perin ollut yksilöllinen oikeus, vaan se riippui äidin suostumuksesta. Jos isä piti vapaata, lyheni äitiysvapaan (myöhemmin vanhempainvapaan) pituus vastaavasti. Äitiysrahakauden pituutta pidennettiin kahdella viikolla isyysvapaan voimaan tullessa vuoden 1978 alussa. Isyysvapaasta tuli yksilöllinen oikeus vasta 1990-luvun alussa. Vuonna 1991 vanhempainvapaan kokonaispituutta lisättiin noin kuukaudella ja isät saivat yhden oman viikon, joka ei vähentänyt muuta vapaata. Vapaan pidennyksestä pääosa siirtyi äideille käytettäväksi ennen lapsen syntymää. Kaksi isyysvapaaviikkoa oli yhä kytketty vanhempainvapaaseen. Vasta vuonna 1993 isät saivat kokonaan oman, Pohjoismaiden pisimmän kolmen viikon isyysvapaan. Samalla kuitenkin lyhennettiin lapsen syntymän jälkeistä vapaata kahdella viikolla ja vapaan pituus laski samalle tasolle kuin se oli ollut 1980-luvulla. Nykyisin isyysvapaa ei ole enää sidottu vain lapsen syntymän yhteyteen. Vapaan voi pitää enintään neljässä jaksossa, kun äiti on äitiys- tai vanhempainvapaalla.

Ruotsissa isät saivat vuonna 1980 oikeuden kahden viikon (10 arkipäivän) *isäpäiviin* (pappa dagar) lapsen syntymän yhteydessä. Isäpäivät olivat osa sairaan lapsen tilapäiseen hoitoon ja pienten lasten vanhempien kontaktipäiviin⁵ tarkoitettua rahastoa ja vapaa-oikeuksia (tillfällig föräldrapenning). Isäpäivät voi käyttää ennen kuin lapsi täyttää kaksi kuukautta eivätkä ne vähennä muita pienten lasten vanhemmille varattujen poissaolopäivien määrää. Vuodesta 1999 lähtien tilapäisen poissaolon korvauksiin tarkoitettu rahasto on yhdistetty vanhempainrahajärjestelmään. (Sundtröm ja Duvander 1998.)

Tanskassa kahden viikon isyysvapaa lapsen syntymän yhteydessä oli osa äitiys- ja vanhempainvapaan kokonaisuudistusta vuonna 1984. Myös Tanskassa isyysvapaa oli alusta lähtien isien yksilöllinen oikeus, mutta rajoittuu vain isiin, joiden puoliset kuuluvat työvoimaan (Rostgaard 2002). Islannissa isyysvapaa tuli voimaan 1990-luvun lopussa ja oli käytössä vain vuosina 1998-2000. Isyysvapaan saattoi pitää 14 viikon sisällä lapsen syntymästä. Vuoden 2001 alusta asteittain voimaan tullut uusi äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaalaki ei enää tunneta isyysvapaata, mutta antaa mahdollisuuden pitää äideille ja isille kiintiöityjä vapaita myös yhtä aikaa. Isyyspäivärahat olivat ennen vuoden 2001 uudistusta matalia etuuksia. Työehtosopimusten kautta täyttä palkkaa saavia isiä ei (eikä myöskään äitejä) tilastoida, koska he eivät saa päivärahaa (Nososco 2002).

Taulukko 2. Isyysvapaata käyttäneitä isiä 100 elävänä syntynyttä lasta kohti Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja Islannissa 1990-luvulla.

	Suomi	Ruotsi	Tanska	Islanti
1990	39	86	53	-
1991	57	85	54	-
1992	62	82	56	-
1993	57	78	54	-
1994	59	78	54	-
1995	62	75	58	-
1996	63	73	56	-
1997	66	73	57	-
1998	69	73	59	22
1999	71	73	59	26
2000	74	73	58	28
2001	76	75	57	-

Lähteet: Ruotsi, RFV/ Tillfällig föräldrapenning; Tanska, Borchorst ja Dahlerup (2003), taulu 3.3; Islanti, Nososco 1997-2002. Norjan isyysvapaita ei tilastoida, koska ajalta ei makseta korvauksia.

Isyysvapaat ovat saaneet alusta lähtien suuremman suosion kuin vanhempainvapaiden jakaminen (taulukko 2, vrt. taulukko 4). Ruotsissa ja Suomessa isyysvapaat ovat nykyisin yhtä suosittuja. Ruotsissa vapaiden suosio on laskenut ja Suomessa kasvanut 1990-luvulla. Suomessa suosion kasvua selittää 1990-luvun alun uudistus yksilöllisestä isyysvapaasta. Toisaalta suosion kasvun hitautta voi selittää ansiopäivärahan tason aleneminen 1990-luvun alussa (Haataja 2003b). Ruotsissa isyysvapaan suosion hiipumista 1990-luvun puolivälissä voi osittain selittää se, että päivärahan tasoa alennettiin 1990-luvun puolivälin leikkauksissa hieman enemmän kuin vasta voimaan tulleen ns. isäkuukauden ajalta (Sundström ja Duvander 1998, 74). Tanskassa isyysvapaita käytävien isien osuus on vain runsas puolet sataa syntynyttä kohti, mutta osuus on kuitenkin hitaasti kasvanut. Alhaisia lukuja selittää myös se, että isät, joiden puoliso ei ole oikeutettu äitiyspäivärahaan, eivät voi jäädä isyysvapaalle.

Vanhempainvapaat 1970- ja 1980 -luvuilla

Ajatus vanhempainvapaasta kummankin vanhemman yksilöllisenä ja siirtämättömänä oikeutena (kiintiö) on sisältynyt jo 1980-luvun alussa Euroopan unionin komission ensimmäiseen ehdotukseen vanhempainvapaadirektiivistä. Ehdotusta ei kuitenkaan tuolloin vielä hyväksytty. Euroopan unionin tasolla työmarkkinaosapuolet saivat sovitua vuonna 1996 kuuden kuukauden vanhempainvapaa-oikeuksista, joista kolme kuuluisi äidille ja kolme isälle. Sopimus hyväksyttiin myös direktiivissä (96/34 EC), mutta kolmen kuukauden siirtämättömyysperiaate lieveni puolisoitten kesken siirrettäväksi oikeudeksi (Moss ja Deven 1999, 3-4). Pohjoismaat toimivat käytännössä uranuurtajina vanhempainvapaiden kehittämisessä 1970- ja 1980-luvuilla. Kun alun perin lyhyitä äitiysvapaita vähitellen pidennettiin, tehtiin jo 1960- ja 1970-luvuilla aloitteita, että isille annettaisiin mahdollisuus käyttää pidennyksiä (Kivimäki 1998; Tasa-arvoasian neuvottelukunta 1997, 26-29; KM 1975). Vanhempainvapaasta säädettiin kuitenkin ensimmäisenä Ruotsissa (1974). Suomeen vanhempainvapaa tuli vuonna 1980, Islantiin 1981, Tanskaan 1984 ja viimeisenä Norjaan 1987.

Ruotsissa koko äitiysvapaa muutettiin vuonna 1974 vanhempainvapaaksi, josta puolet voi pitää äiti ja puolet isä. Vapaan kokonaispituus oli tuolloin jo kuusi kuukautta. Uudistuksessa päivärahasta tuli veronalainen ja päivärahan korvaustaso nostettiin 65 prosentista 90 prosenttiin. Päivärahassa on ansiokatto, joka on 7,5 -kertainen ns. vähimmäisturvaan oikeuttavaan tuloon verrattuna (basbelopp-tulo). Lisäksi vanhempainrahapäivät alkoivat kartuttaa loma- ja eläkeoikeuksia samaan tapaan kuin palkkatyö. (Sundström ja Duvander 1998, 69-73.) Vanhemmat, joilla ei ollut aiempia työtuloja olivat oikeutettuja matalaan vähimmäispäivärahaan. Vuodesta 1980 lähtien vanhemmat

ANITA HAATAJA

ovat saaneet pitää aikaisemman korvaustason siirtyessään uudelle päivärahaudelle, jos seuraava lapsi syntyy 24 kuukauden ja vuodesta 1986 lähtien 30 kuukauden kuluessa edellisen lapsen syntymästä. Tällöin esimerkiksi se, että äiti on tehnyt edellisen lapsen syntymän jälkeen vain osa-aikatyötä, ei alenna uutta päivärahaa. (Björnberg 2002).

Isän oikeudet vanhempainvapaaseen olivat Ruotsissa kytköksissä äidin työmarkkina-asemaan aina vuoteen 1986 asti. Myös isän päivärahan taso riippui äidin ansiotasosta vuoteen 1988 asti. Vanhempainvapaata pidennettiin 1980-luvulla useaan otteeseen. Vuonna 1988 vapaiden kokonaispituus oli 12 ja vuonna 1989 jo 15 kuukautta. Tästä ajasta kolmelta kuukaudelta maksetaan kuitenkin vain vähimmäispäivärahaa. Vanhempainvapaan kokonaispituuden tavoitteeksi asetettiin samana vuonna 18 kuukautta, mutta 1990-luvun lama kuitenkin hidasti uudistustahtia (Rostgaard 2002; Sundström ja Duvander 1998). Ruotsalainen vanhempainvapaa tarkoittaa yleensä lapsen syntymän jälkeen pidettävää vapaata, vaikka vapaan voikin aloittaa ennen lapsen syntymää. Ennen lapsen syntymää äideillä on oikeus siirtyä tarvittaessa keveämpiin tehtäviin. Jos tämä ei onnistu on raskaana oleva oikeutettu vapaaseen ja raskauspäivärahaan. Tätä mahdollisuutta on käyttänyt noin neljännes raskaana olevista (RFV).

Suomessa jaettavaa vanhempainvapaata on kehitetty vuodesta 1980 lähtien. Tuolloin äitiysvapaan kokonaispituus oli runsaat 8 kuukautta ja isät saivat käyttää siitä kuukauden. Seuraavana vuonna äitiysvapaata pidennettiin myös noin kuukaudella. Pidennys kohdentui jaettavaan vanhempainvapaaseen. Vuosina 1982 ja 1985 jaettavaa vanhempainvapaata kasvatettiin lyhentämällä vain äideille tarkoitettua osuutta vapaasta, ja etuuksien sekä vapaiden nimikkeistö uusittiin käytäntöä vastaavaksi (ks. viite 2). Vuodesta 1987 lähtien vanhempainvapaasta on kiintiöity äideille noin neljä kuukautta (105 arkipäivää). Äiti voi vuodesta 1991 alkaen käyttää vapaastaan 1,2-2 kuukautta ennen lapsen syntymää. Äitiysvapaata ei voinut siirtää isälle, vaikka äiti olisi sairastunut vakavasti lapsen syntymän jälkeen ja ollut kykenemätön hoitamaan itseään tai lastaan (PEVA II 2001). Näissä tilanteissa isä saattoi tulla avuksi kotiin pitämällä isyysvapaan jälkeen hoitovapaata, jolta ajalta ei saanut lainkaan tukea. Tämä epäkohta poistui vasta vuoden 2003 vanhempainvapaaudistuksessa; sairastunut äiti voi siirtyä sairauspäivärahalle ja isä käyttää äitiysrahopäiviä.

Suomalaiset äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahat olivat vuoteen 1981 asti verottomia ja matalaan ansiokattoon sidottuja. Maksimipäiväraha läheni 1970-luvulla vähimmäispäivärahaa ja menetti käytännössä arvonsa ansionmenetyksen kompensoijana (Maljanen ja Niemelä 2000, 20). Vuonna 1982 vanhempainpäivärahat tulivat veronalaisiksi ja ansiokatosta luovuttiin. Naisten keskiansioilla päivärahan tasoksi muodostui noin 80 prosenttia työtuloista. Vanhempainrahan korvaustasoja ja maksuperusteita muutettiin 1990-luvulla. Vuosikymmenen

alkupuolella ansiopäivärahan tasoa leikattiin ja vähimmäispäivärahan tasoa korotettiin, vuosikymmenen jälkipuolella vähimmäispäivärahan taso leikattiin ja pienimpien ansioiden vaikutusta ansiopäivärahaan vähennettiin. Uudistuksilla lisättiin vähimmäispäivärahan saajamäärää (Haataja 2003b).

Islantilaiset työssäkäyvät äidit saivat palkallisen kolmen kuukauden (12 viikon) äitiysvapaan vuonna 1975. Vuonna 1981 äitiysvapaa muutettiin vanhempainvapaaksi niin, että ensimmäinen kuukausi oli varattu äidille ja kaksi muuta kuukautta vanhemmat saattoivat jakaa keskenään vanhempainvapaana (Eydal 2001). Uudistuksessa työvoiman ulkopuolella olevat äidit tulivat vähimmäispäivärahan piiriin. Ansionmenetyksenä maksettiin suhteellisen pientä korvausta. Toisaalta Islannissa, kuten useimmissa muissakin maissa, työehtosopimuksiin on neuvoteltu palkallisia vapaita.

Tanskalaisten äitiysvapaa oli 3,5 kuukautta (14 viikkoa) vuosina 1960–1980. Vuonna 1980 äitiysvapaata pidennettiin kuukaudella. Vuonna 1984 olemassa olevan äitiysvapaan lisäksi säädettiin 2,5 kuukauden pituisesta vanhempainvapaasta, jolloin vapaiden kokonaispituudeksi tuli 7 kuukautta. Äidille kiintiöity vapaa oli kuukausi ennen lapsen syntymää ja 3,5 kuukautta syntymän jälkeen. (Rostgaard 2002; Rostgaard ym. 1999). Äitiys- ja vanhempainvapaalta maksettavien päivärahojen korvaustaso on ollut 80 % ansioista, mutta päivärahoilla on Ruotsiin ja Norjaan verrattuna matala ansiokatto (Nososco 2002, 46). Oikeus äitiys- ja vanhempainrahaan koskee vain työvoimaan kuuluvia, työllisiä ja työttömiä vanhempia (Missoc 2001).

Norjassa 2,5 kuukauden (10 viikkoa) palkallinen äitiysvapaa tuli voimaan vuonna 1956. Äitiysvapaan pituutta lisättiin 1970-luvulla ensin kolmeen (1971) ja sitten 4,5 kuukauteen (1977). Äitiysvapaata laajennettiin edelleen 1980-luvulla. Vuonna 1987 äitiysvapaa muutettiin pääsääntöisesti vanhempainvapaaksi. Äidille kiintiöitiin 3 viikkoa ennen lapsen syntymää ja 1,5 kuukautta lapsen syntymän jälkeen. Loput vapaasta vanhemmat saattoivat jakaa keskenään. (Eydal 2001.) Työvoiman ulkopuolella oleville äideille maksetaan lapsen syntymän yhteydessä kohtuullinen veroton kertakorvaus äitiysavustuksena, mutta ei päivärahaa (Missoc 2001). Vuoden 1999 heinäkuuhun asti isät saattoivat jäädä vanhempainvapaalle vain, jos äidin päivärahaehdot täyttyivät.

Vuoteen 1990 mennessä kaikissa Pohjoismaissa oli toteutettu jaettava vanhempainvapaa. Vapaiden pituudet, äideille varatun ja jaettavan vapaan osuudet vaihtelivat huomattavasti (taulukko 3). Lapsen hoitojärjestelyjen kannalta tärkein merkitys on sillä vapaalla, joka on kohdennettu lapsen syntymän jälkeiselle ajalle, koska vapaan jälkeen julkisen sektorin vastuu lastenhoitojärjestelyistä siirtyy valtiolta kunnille, eivätkä laajennukset kartuta työsuhde-etuuksia.

Taulukko 3. Vanhempainvapaan kehitys, voimaantulovuosi ja vapaiden pituus (viikkoja).

	Ruotsi	Suomi*	Islanti	Tanska	Norja
Jaettavan vanhempainvapaan synty	1974	1980	1981	1984	1987
Vapaan kokonaispituus, josta	24	37	12	28	33
Äitiysvapaata	0	33	4	18	9
- tästä ennen lapsen syntymää	0	4	0	4	3
Jaettavaa vanhempainvapaata	24	4	8	10	24
Jaettavan vapaan osuus, %	100	11	66	36	73
Tilanne vuonna 1990					
Vapaan kokonaispituus, josta	60	42	12	28	33
Äitiysvapaata	0	17,5	4	18	9
- tästä ennen lapsen syntymää	0	5	0	4	3
Jaettavaa vanhempainvapaata	60	24,5	8	10	24
Jaettavan vapaan osuus, %	100	58	66	36	73

* Vapaiden pituus, kun isät käyttävät isyysvapaan.

Vapaiden pituudet lapsen syntymän jälkeen vaihtelivat Islannin 3 kuukaudesta Ruotsin 15 kuukauteen. Suomessa lasta voitiin hoitaa Pohjoismaista toiseksi pisimpään eli noin 9 kuukauden ikään. Lopullinen aika riippui siitä pitikö isä isyysvapaata. Jaettavan vapaan osuus oli suurin Ruotsissa ja pienin Tanskassa, jossa oli myös pisin vain äideille varattu osuus. Vanhempainpäivärahojen korvaustasot olivat 1990-luvun alussa, Islantia lukuun ottamatta, historiansa korkeimmalla tasolla.

Tilanne 2000-luvun alussa

1990-luvun vaihteessa näytti yhä siltä, että vanhempainvapaan pidentäminen ja mahdollisuudet jakaa vapaata eivät juuri muuttaneet käytäntöjä. Äidit ovat käyttäneet pääsääntöisesti vapaiden pidennykset. Pidentyneiden vapaiden ansiosta äidit eivät kuitenkaan katkaise työuraansa niin usein, kuin lyhyiden vapaiden aikana (Rønsen ja Sundström 2002). Pohjoismaissa alettiin etsiä uusia keinoja isien kannustamiseksi vanhempainvapaiden jakamiseen. Tärkein näistä oli niin sanottu isäkiintiö, jolla kasvatettiin vapaan kokonaispituutta: Lasta voitaisiin hoitaa pidempään kotona vanhempainvakuutuksen turvin, jos isä käyttää oman kiintiönsä.

Isäkiintiöstä säädettiin ensimmäisenä Norjassa (1993). Kiintiö esiteltiin lempeänä pakkona tai kehotuksena isille osallistua lasten hoitoon ja jakaa hoitoa äidin kanssa (Leira 1999). Uudistuksessa lisättiin vanhempainvapaan kokonaispituutta noin kahdeksasta vaihtoehto-

sesti joko 11:een tai 13:een kuukauteen (Skrede 2002). Lyhyemmältä vapaalta maksetaan 100 ja pidemmältä 80 prosentin korvaus ansiosta suhteellisen korkeaan ansiokattoon asti (Nososco 2001, 43). Useimmat vanhemmat valitsevat pidemmän vaihtoehdon (Rostgaard 2002). Vanhempainrahakauden päättyessä lapsi on siis 10-12 kuukauden ikäinen. Ruotsissa yhden kuukauden ansiosidonnainen isäkiintiö (ja äitikiintiö) rajattiin olemassa olevasta 15 kuukauden vanhempainvapaasta vuonna 1995. Vuoden 2002 alusta isäkiintiötä (ja äitikiintiötä) kasvatettiin kuukaudella lisäämällä vastaavasti ansiosidonnaisen vapaan pituutta. Ruotsissa lapsen ikä voi olla 16 kuukautta, kun vanhempainvapaa päättyy, mutta kolmelta kuukaudelta maksetaan yhä vain vähimmäispäivärahaa.

Tanskassa pidennettiin vuonna 1999 vanhempainvapaiden kokonaispituutta kahden viikon isäkiintiöllä, joka oli pidettävä välittömästi äitiys- ja vanhempainvapaan jälkeen. Vanhempainvapaiden kokonaispituus lapsen syntymän jälkeen kasvoi uudistuksessa noin 6,5 kuukauteen. Isäkiintiö ehti olla voimassa vain muutaman vuoden, sillä kiintiöstä luovuttiin vuonna 2002. Tässä uudistuksessa äitiys- ja vanhempainvapaan yhteinen pituus kasvoi lähes vuoden mittaiseksi. Äideille on yhä kiintiöity kuukausi ennen lapsien syntymää ja 3,5 kuukautta lapsen syntymän jälkeen. Jaettavana on yhteensä kahdeksan kuukautta. Vanhempainvapaan pituutta voi kasvattaa tietyin edellytyksin tämänkin jälkeen joko kymmeneen tai 11,5 kuukauteen asti, mutta lisäajalta ei makseta korvauksia⁶. Äitiysvapaa ja korvaamattomat jaksot mukaan lukien lasta voi nykyisin hoitaa kotona 15 kuukautta syntymän jälkeen.

Islanti otti vuonna 2000 suuren harppauksen vanhempainvapaakorvauksissa, vapaan pituudessa ja kiintiöinnissä (Act on Maternity/Paternity Leave and Parental Leave, Altingin 125 istuntokausi 1999-2000). Tuolloin säädettiin vuosina 2001-2003 voimaan tulleesta äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaasta. Vuoden 2003 alusta äideillä ja isillä on kummallakin ollut kolmen kuukauden yksilöllinen vapaa lapsen syntymän yhteydessä. Lisäksi vanhemmat voivat jakaa haluamallaan tavalla kolmen kuukauden vanhempainvapaan. Kiintiöidyistä vapaista tuli ansiosidonnaisia (80 %), mutta jaettavan vapaan ajalta ei makseta päivärahaa. (Eydal 2001.) Lainsäädäntö ei enää tunne isyysvapaata, mutta isät voivat käyttää kiintiöstään haluamansa osan yhtä aikaa äidin kanssa isyysvapaan tapaan. Vanhempainrahakaudella lasta voi hoitaa Islannissa kuuden kuukauden ja koko vanhempainvapaalla yhdeksän kuukauden ikäiseksi.

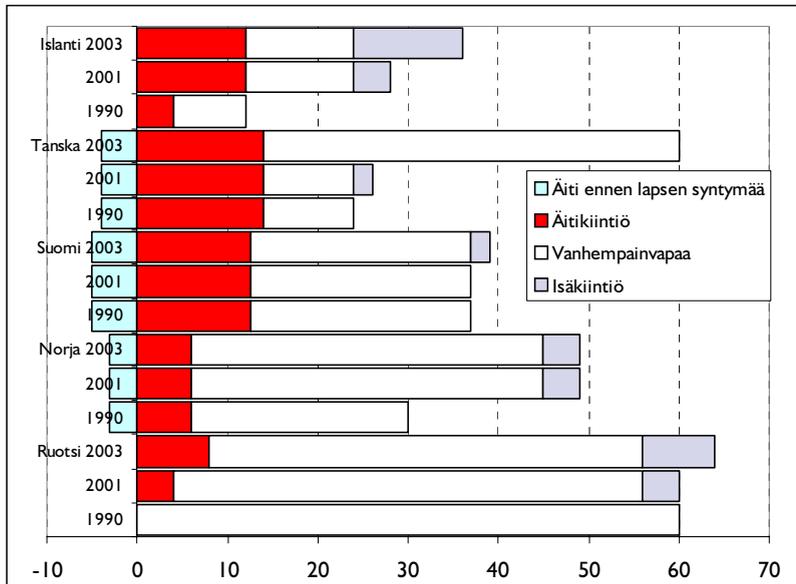
Ajatus isäkiintiöstä vanhempainvapaan jatkajana ei ole Suomessakaan uusi. Tasa-arvoasian neuvottelukunta esitti vuonna 1989, että vanhempainvapaata tulisi jatkaa 12 kuukauteen, jos isät pitävät 2 kuukauden pidennyksen (30.5.1989, Dno 9/52N/89). Sosiaali- ja terveysministeriön asettama Isätoimikunta esitti 10 vuotta myöhemmin yhden kuukauden isäkiintiötä olemassa olevan vanhempainvapaan jat-

koksi (KM 1999). Kuukauden isäkiintiö otettiin Suomessa lopulta käyttöön vuoden 2003 alussa. Isäkiintiö pidentää vanhempainvapaan kokonaispituutta kahdella viikolla, mutta pidennyksen (bonusvapaan) saantiehtona on, että isä pitää ensin vähintään kaksi viikkoa nykyisen vanhempainvapaan lopusta. Jatkoaika, niin sanottu bonusvapaan, on pidettävä välittömästi vanhempainvapaan jälkeen (Takala 2003). Lapsi on Suomessa 9-10 kuukauden ikäinen vanhempainvapaan päättyessä, riippuen siitä paljonko äiti on pitänyt vapaastaan ennen lapsen syntymää ja pitääkö isä vanhempainvapaata ja bonusvapaan.

Isäkiintiöt ovat siirtämättömiä vanhempainvapaaoikeuksia. Eroja on kuitenkin yksinhuoltajien oikeuksissa. Ruotsissa ja Norjassa yksinhuoltajat voivat käyttää isäkiintiön tuoman lisäyksen vanhempainvapaan-aikaan. Islannissa toisen vanhemman oikeus siirtyy toiselle puolisolle vain siinä tapauksessa, jos toinen vanhemmista kuolee ennen kuin 18 kuukautta lapsen syntymästä on kulunut. Toisaalta lapsen huoltaja voi antaa isyys-/äitiysvapaakiintiön oikeuden myöskin henkilölle, jolla ei ole lapsen virallista huoltajuutta. Suomessa yksinhuoltajaäidit eivät voi käyttää hyväkseen isäkiintiön bonusaikaa, mutta yksinhuoltajaisät voivat.

Vanhempainvapaiden sisältö ja tarjonta on 2000-luvun alkuun tullessa erilaistunut Pohjoismaiden kesken merkittävästi 1990-luvun alkuun verrattuna. Tilanne on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Vanhempainvapaiden kokonaispituus ja muodot vuonna 1990, 2001 ja 2003 Pohjoismaissa, viikkoina.

Norjalainen vanhempainvapaan on esitetty kuviossa yleisimmin käytetyn, 52 viikon pituisena 80 % korvaustason mukaan. Tanskalainen vuonna 2002 voimaan tullut vanhempainvapaan on esitetty pidennyksineen, joilta ei suoriteta korvauksia.

Suomalainen vanhempainvapaa on vuosituhannen alussa Pohjoismaiden toiseksi lyhin, kun se 1990-luvun alussa oli toiseksi pisin. Isäkiintiö toteutettiin Suomessa viimeisenä Pohjoismaissa ja ainoana ehdollisena ratkaisuna. Tanskalainen isäkiintiö muistutti eniten nykyistä suomalaista versiota, vaikkakaan siihen ei sisältynyt muita ehtoja kuin ajan sijoittaminen heti vanhempainvapaan jälkeen, mutta se ehti olla voimassa vain neljä vuotta.

Käyttöasteita ja käytäntöjä

Onko isäkiintiöiden sisällyttäminen vanhempainvapaisiin 1990-luvulla vahvistanut kahden lasta hoitavan vanhemman mallia, ovatko isät jakaneet vanhempainvapaita aikaisempaa enemmän? Jos lopputulosta arvioidaan taulukon 4 avulla, näyttää vastaus myönteiseltä.

Norjassa isäkiintiö nosti isien osuuden noin prosentista pariin kymmeneen prosenttiin ja isien määrä suhteessa äitiys- ja vanhempainrahaa saaneisiin on tästä yli kaksinkertaistunut 2000-luvulle tultaessa. Tanskassa vuoden 2002 alussa poistettu isäkiintiö ehti saada suuren suosion verrattuna (tuolloin suhteellisen lyhyen) vanhempainvapaan jakamiseen (Borchorst ja Dahlerup 2003). Islannin uusi vanhempainvapaan isäkiintiö sai heti suuren suosion.

Ruotsissa isät ovat jakaneet vanhempainvapaata jo ennen kiintiöitä useammin kuin missään muualla. Ensimmäinen isäkiintiö lisäsi isien määrää, mutta keskimääräinen aika lyheni. Tämä johtui siitä, että ensimmäisen lapsen aikana pidempiä vapaita pitäneet isät lyhensivät vanhempainvapaakautta toisen lapsen aikana. Toisaalta ne, jotka eivät ennen jakaneet vapaata, alkoivat nyt käyttää uutta kiintiötä. Suuri osa isistä ei edelleenkään pitänyt vanhempainvapaata. Tämä merkitsi sitä, että vanhempien keskimääräinen aika lasta kohti väheni kahden ensimmäisen ikävuoden aikana. (Jansson ym. 2003, 100-102.)

Suomessa vanhempainvapaita jakavia isiä on ollut vain runsas prosentti. Uutta ehdollista isäkiintiötä bonusvapaineen käytti ensimmäisen puolen vuoden aikana noin 400 isää, kun perinteisiä vanhempainvapaapäiviä jakoi yli 1000 isää. Vanhempainvapailta olevien isien kokonaismäärä lisääntyi noin 50 prosentilla, mutta lisäys on kaukana hallituksen esityksen arviosta, jonka mukaan noin 20 prosenttia kaikista isistä käyttäisi uutta oikeuttaan (Takala 2003).

Luvut isien osuudesta vanhempainvapaan jakajina ovat monesta syystä kuitenkin suuntaa antavia. Tämä johtuu osittain vanhempainvapaiden joustomahdollisuuksista. Esitetyt luvut eivät kerro, ovatko isät pitäneet vapaansa osa-aikaisina vai kokoaikaisina tai kuinka suuri osa vapaista on myöhennetty. Se, että isä pitää vanhempainvapaata, ei välttämättä tarkoita, että vanhemmat vuorottelevat hoidon ja työsäkännin välillä. Yhteinen aika on mahdollista muulloinkin kuin

isyysvapaan aikana. Kun toinen vanhemmista saa vanhempainrahaa, voi toinen pitää esimerkiksi vuosilomaa tai olla sapattivapaalla kotona. Tanskassa vanhempainvapaalta hoitovapaalle jäävät äidit pitivät useimmiten vuosilomansa kun isä piti vanhempainvapaansa (Rostgaard 2002). Myös pisimpien vapaiden maassa Ruotsissa kesäkuukaudet ovat yleisin aika, jolloin isät käyttävät vapaitaan⁷. Lyhyet isäkiintiöt voivat käytännössä toimia samaan tapaan kuin isyysvapaat tarjoamalla vanhemmille yhteistä aikaa lasten kanssa. Silloin vapaita ei hyödynnetä lasten kotihoitoajan pidentämiseksi vanhempainvakuutuksen turvin.

Taulukko 4. Vanhempainvapaita jakaneita isiä 100 äitiys- ja vanhempainrahaa saanutta äitiä kohti.

	Suomi	Ruotsi*	Norja*	Tanska: jaettu	Tanska: isäkiintiö	Islanti *
1990	2,2	35,4	1,2	2,3	-	1,4
1991	2,5	36,1	..	..	-	..
1992	2,6	36,8	..	..	-	..
1993	2,4	37,7	..	..	-	..
1994	2,2	39,5	20,9	2,3	-	0,3
1995	1,8	38,8	33,1	2,3	-	0,2
1996	1,6	45,2	36,9	2,0	-	0,3
1997	1,8	44,7	39,0	1,9	-	0,3
1998	1,7	48,0	40,6	1,8	5,7	..
1999	1,6	56,7	40,9	2,0	13,3	..
2000	1,5	60,6	42,1	1,9	17,1	..
2001	1,6	66,3	44,0	1,9	19,5	48,5

*Vanhempainvapaita jakaneet isät ja isäkiintiön käyttäjät samoissa luvuissa. Lähteet: Suomi, Kela:n tilastolliset vuosikirjat; Tanska Borchost ja Dahlerup 2003, Muut maat: Nososco.

Vanhempainvapaiden joustomahdollisuudet ja tietojen puute joustojen käytöstä vaikeuttavat isien ja äitien käyttäytymisen arvioimista. Joustavuus voi kuitenkin lisätä isien kiinnostusta vapaisiin. Seuraavassa tarkastellaan, minkälaisia jouston mahdollisuuksia vanhempainvapaa-järjestelmiin sisältyy. Vanhempainvapaapäiviä voi myöhentää muualla paitsi Suomessa. Norjassa vapaita voi myöhentää kunnes lapsi täyttää kaksi vuotta. Ruotsissa ja Islannissa päiviä voi jaksottaa kunnes lapsi on kahdeksan vuotta ja Tanskassa kunnes lapsi on täyttänyt yhdeksän vuotta. Islannin äiti- ja isäkiintiöpäiviä voi myöhentää kunnes lapsi täyttää 18 kuukautta. Kaikissa maissa on mahdollista pitää vanhempainvapaata osa-aikaisena, mutta osa-aikaisten vapaiden säännöt, periaatteet ja joustavuus vaihtelevat huomattavasti. Yhteistä osa-aikajärjestelmille on se, että äiti ja isä voivat olla osa-aikaisella vanhempainvapaal-

la samalla ajanjaksolla ja vuorotella lastenhoidossa kotona. Vain Suomessa osa-aikaisen vanhempainvapaan ja osa-aikatyön samanaikaisuus on ehto vanhemmille. Muualla toinen vanhemmista voi olla osa-aikavapaalla kun toinen on vaikkapa kokoaikatyössä.

Osa-aikaiseen vanhempainvapaaseen liittyy erilaisia päivärahan maksujärjestelyjä. Norjassa osa-aikajärjestely perustuu "aikatiliin tai -pankkiin" (time account/tidskonto). Vanhempi voi valita osa-aikatyön pituuden (nykyisin 50, 60, 75, 80 tai 90 prosenttia) ja saada osa-aikatyön pituuteen suhteutettua, vähennettyä päivärahaa. Osa-aikavapaa ei koske kuitenkaan isäkiintiötä. Osa-aikatyö pidentää päivärahan maksuaikaa. Esimerkiksi 50 prosentin osa-aikatyötä tekevä saa vanhempainrahasta vain puolet, mutta kaksi kertaa pidemmältä ajalta. Saman tapainen malli sisältyy tanskalaiseen osa-aikaiseen vanhempainvapaaseen, mutta ei yhtä joustavana⁸.

Ruotsissa osa-aikainen vanhempainraha on myös sidottu työaikaan (75, 50, 25 tai 18 prosenttia), mutta ilman aikapankkia. Ajallisesti osa-aikaista vanhempainrahaa maksetaan siis yhtä monelta päivältä kuin kokoaikaistakin. Osa-aikainen vanhempainraha tarkoittaa, että vanhempainrahakaudella osa-aikaiseen ansiotyöhön palaava ei menetä koko päivärahaansa vaan päivärahan taso laskee sitä mukaa, kun työaika kasvaa. Myös Islannissa osa-aikainen äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa ovat mahdollisia ilman aikapankkia.

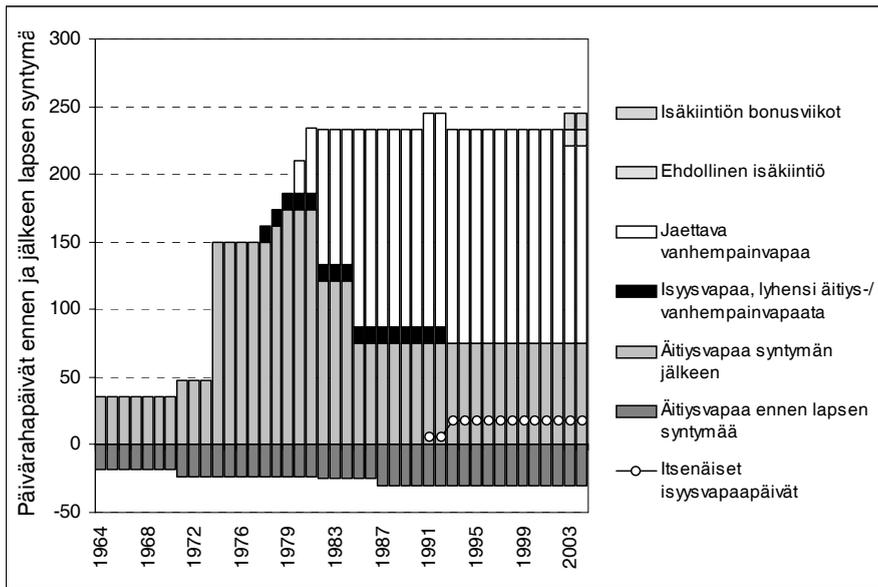
Suomessa vanhempainrahan maksamista ei lopeteta, jos vanhempi palaa ennen maksukauden loppumista työhön. Äitiysrahakaudelta työhön palavalle maksettiin täyttä päivärahaa vuoteen 1995 asti, mutta vanhempainvapaalta työhön palaaville on maksettu vain vähimmäispäivärahaa, riippumatta siitä tehdäänkö tänä aikana osa- tai kokoaikatyötä. Vuoden 2003 alussa voimaan tullut osa-aikainen vanhempainvapaajärjestelmä oikeuttaa 50 prosentin korvaukseen kummankin vanhempainrahasta, kun tekee 40-60 prosentin osa-aikatyötä. Osa-aikamahdollisuus ei koske isäkiintiön kahta bonusviikkoa. Osa-aikainen vapaa edellyttää, että molemmat vanhemmat ovat voineet sopia työnantajansa kanssa osa-aikatyöstä ja että vanhemmat hoitavat lastaan vuorotellen kotona vähintään kahden kuukauden ajan. Osa-aikavapaat eivät koske yksinhuoltajia, koska näillä ei ole kumppania jakamaan lapsen kotihoitoa.

Vanhempainvapaiden jälkeen

Suomea ja Islantia lukuun ottamatta vanhempainvakuutuksen turvin voi 2000-luvun alussa hoitaa lasta kotona lapsen syntymän jälkeen vähintään vuoden, jos kaikki oikeudet vapaaseen käytetään. Vaikka vanhempainvapaa on Islannissa Pohjoismaiden lyhin, vapaan pituus on kuitenkin kolminkertaistunut 1990-luvun alkuun verrattuna. Suomessa sen sijaan vanhempainvapaan pituus on pysynyt 1980-luvun

alun tasolla ja jopa lyhentynyt, vaikka vanhempainrahan maksupäivät perhettä kohti ovat lisääntyneet (kuvio 2). Kuviossa pilarien korkeus nollan yläpuolella kuvaa vanhempainvapaan pituutta lapsen syntymän jälkeen, jos isä käyttää isyysvapaansa (ennen vuotta 1993) ja äiti aloittaa vapaansa aikaisintaan 5 viikkoa ennen laskettua synnytysaikaa.

Kuvio 2. Suomalaiset vanhempainvapaat vuosina 1964-2004.

Äitiys- ja vanhempainvapaan pituus lapsen syntymän jälkeen, kun isä pitää isyysvapaan ja äiti enintään 5 viikkoa äitiysvapaata ennen lapsen syntymää.

Aikaisemmin on käynyt jo ilmi, etteivät vanhempainvapaat ole koko ajalta ansiosidonnaisia. Vanhempainvapaiden jälkeen Pohjoismaat Islantia lukuun ottamatta tarjoavat myös pidennettyjä lapsenhoitojaksoja. Matalasti korvattujen vanhempainvapaajaksojen ja muiden pienten lasten hoitovapaiden välillä ei ensisilmäyksellä näyttäisi olevan paljon eroja. Eroja on kuitenkin sen suhteen, miten työsuhde-etuudet karttuvat vapailta ja mistä järjestelmä rahoitetaan. Keskustelu lastenhoitotuista (ja äidinpalkasta) yleistyi Pohjoismaissa jo 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin äitiys- ja vanhempainvapaat olivat lyhyitä ja matalasti korvattuja ja suunnitelmat julkisesta päivähoitosta vasta alkuvaiheessa (Hiilamo 2002; Välimäki 1999; Bergqvist ym. 1999; Marin 1994; Wennemo 1994). Vaikka vanhempainvapaita ja julkista päivähoitoa on näistä ajoista kehitetty, ovat myös erilaiset hoitovapaat ja tukimuodot yleistyneet.

Suomessa säädettiin lasten päivähoidosta jo vuonna 1973, mutta päivähoitopaikkojen tarjonta ei vastannut kysyntää vielä seuraavalla vuosikymmenelläkään. Vuonna 1985 lähinnä sosiaalidemokraattien ja keskustapuolueen kesken syntyi niin sanotun lastenhoitokompromissi, jonka yhtenä selityksenä on pidetty juuri pulaa päivähoitopaikoista. Keskustelua lasten kotihoidon tuesta vauhditti myös väittely kotihoidon vs. laitoshoidon paremmuudesta (Bergqvist, Kuusipalo ym. 1999; Välimäki 1999). Alle kolmivuotiaiden lasten vanhemmat saivat vuoden 1990 alussa oikeuden valita joko kunnan järjestämän päivähoitopaikan tai mahdollisuuden hoitaa lasta kotona kotihoidon tuella ja hoitovapaalla. Kotihoidontuesta tuli osa kuntien valtionosuuteen oikeuttavia päivähoitojärjestelyjä ja päivähoitoa halvemmat kustannukset. Kotihoidon tuelle muodostui vähitellen muitakin kuin päivähoitollisia tavoitteita (Ilmakunnas 1995). Esimerkiksi tuen alkuperäinen merkitys korvauksena siitä, ettei käytä kunnallisia päivähoitopalveluja, on vähentynyt sitä mukaa kun etuutta on sovitettu yhteen työttömyysturvan kanssa (Hiilamo 2002; Haataja 2003b). Kotihoidon tuki kuntalisineen 1990-luvulla on vähentänyt päivähoidon kysyntää ja myös työvoiman tarjontaa. Päivähoidon kysyntää ovat voineet vähentää myös lamavuosien leikkaukset. Leikkaukset ilmenivät pysyvän päivähoitohenkilöstön ja erityispalvelujen tarjonnan supistuksina sekä lapsiryhmäkoon kasvuna (Kahiluoto 2002). Suomessa hoidettiin 1990-luvulla Norjan ohella vähiten, eli alle puolet alle kouluikäistä lapsista kunnallisessa päivähoidossa. Suomen lukuihin vaikuttavat kotihoidon tuen yleisyys ja korkea työttömyys, mutta Norjan lukuihin päivähoitopalvelujen puute (Haataja 2003a; Nososco 2002; Ellingsæter 2002; Salmi 2000).

Norjassa on kummallakin vanhemmalla ollut oikeus palkattomaan, mutta eläkevuosia kartuttavaan vuoden pituiseen vapaaseen vanhempainvapaan jälkeen (Rostgaard 2002). Jos molemmat vanhemmat pitävät vapaansa peräkkäin, on lapsi suunnilleen kolmen vuoden ikäinen, kun vapaat loppuvat. Oikeistohallituksen aikana vuonna 1998 otettiin Norjassa käyttöön myös lastenhoitoraha (kontantstøtte). Hoitorahan voi saada täytenä jokaisesta alle 3-vuotiaasta lapsesta, joka ei käytä kunnallista päivähoitoa, ja asteittain alennettuna, jos lapsi on osa-aikaisessa päivähoidossa alle 30 tuntia viikossa. Hoitoraha on, toisin kuin Suomessa, veroton valtion rahoittama tulonsiirto. Sen voi käyttää myös yksityisten palvelujen ostoon. Hoitorahan ideologisena tavoitteena oli lisätä vanhempien aikaa lapsille vaihtoehtona kunnalliselle päivähoidolle. Vaihtoehdosta puhumista on Norjassa pidetty kuitenkin ongelmallisena, koska päivähoitopaikkojen vajeus on Pohjoismaiden suurimpia. Myöskään ensimmäiset seurantatutkimukset eivät osoittaneet, että vanhemmat, käytännössä äidit, olisivat lisänneet aikaansa lastenhoidossa, koska äitien - ja isien - työssäkäynti oli pysynyt käytännössä ennallaan (Rissanen ja Knudsen 2001; Ellingsæter 2002).

ANITA HAATAJA

Ruotsissa tavoiteltiin 1980-luvulla vanhempainvapaata, jonka pituus olisi ollut 1,5 vuotta lapsen syntymän jälkeen, mutta tavoitteesta puuttuu yhä pari kuukautta. Käytännössä lasta voi kuitenkin hoitaa kotona tähän ikään asti ilman korvauksia (Rønsen ja Sundström 2002). Ruotsalaiseen vanhempainpäiväraahajärjestelmään kehitettiin jo 1980-luvun lopussa peruste, joka takaa saman päivärahan seuraavasta kuin edellisestäkin lapsesta, jos seuraava syntyy 30 kuukauden kuluessa. Tämä kannustaa hankkimaan ansioita ennen ensimmäisen lapsen syntymää ja vähentää taloudellista tarvetta palata kokopäivätyöhön synnytysten välillä. Pitkästä vanhempainvapaasta huolimatta myös Ruotsissa tavoiteltiin lastenhoitotukea vaihtoehtona kunnalliselle päivähoidolle. Tavoite toteutui lyhytaikaisesti vuonna 1994. Alle 3-vuotiaiden lasten hoitotuki (vårdnadsbidrag) esiteltiin oikeistohallituksen voimassaolon viimeisenä vuotena (1994) ja se ehti olla voimassa puoli vuotta, kunnes vaalien jälkeen sosiaalidemokraattinen hallitus kumosi lain. Tuki tarjosi 2000 kruunun korvauksen täytenä, jos lapsi ei ollut lainkaan kunnallisessa päivähoidossa. Jos lapsi käytti päivähoitopalveluja, tuki aleni vastaavasti ja lakkasi kokonaan, jos tuntimäärä ylitti 30. Ruotsissa keskusteluun pitkistä lastenhoitovapaista on liitetty selvemmin kuin Suomessa tasa-arvopoliittiset kysymykset. Hoitovapaiden pelättiin synnyttävän naisansan (kvinnofäl)la), joka vahvistaisi työnjakoa lastenhoidossa ja heikentäisi naisten asemaa työmarkkinoilla. (Bergqvist ja Nyberg 2001; Hiilamo 2002.)

Tanskalaisen lastenhoitovapaan (børnepasningsorlov 1992-2001) tärkeimpänä motiivina oli 1990-luvun alussa korkeiden työttömyyslukujen alentaminen. Vapaaseen ja korvaukseen olivat oikeutettuja vain työvoimaan kuuluvat (Rostgaard 2002; Bruning ja Plantenga 1999). Vuonna 1992 vapaan pituus oli 39 viikkoa, mutta seuraavana vuonna kummallakin vanhemmalla oli oikeus jo vuoden vapaaseen, jos ajasta sai sovittua työnantajan kanssa. Isien osuus vapaan käyttäjistä on ollut muutaman prosenttiyksikön korkeampi, noin seitsemän prosenttia, kuin Suomessa, jossa isien osuus 1990-luvun loppupuolella kotihoidontuen saajista oli alle neljä prosenttia (Borchorst ja Dahlerup 2003). Vapaan suosio laski 1990-luvun puolivälistä noin 50:stä vapaan valinneesta noin 30:een sataa syntynyttä lasta kohti. Hoitovapaan ajalta maksettiin korvausta, joka oli 60 prosenttia työttömyysturvasta (Missoc 2001). Lastenhoitovapaasta luovuttiin, kun vanhempainvapaa pidennettiin kuudesta kuukaudesta noin vuoden pituiseksi vuonna 2002.

Lapsenhoitotuen saaminen ei Tanskaa lukuun ottamatta ole edellyttänyt, että toinen vanhemmista hoitaa lasta kotona, vaan tuen on voinut käyttää myös yksityisen hoidon ostamiseen. Suomessa on vuodesta 1997 lähtien maksettu erikseen yksityisen hoidon ostamiseen tarkoitettua tukea, joka on veronalaista tuloa hoitajalle. Suomen hoitotuella ei voi periaatteessa hankkia kunnallisia, osa-aikaisia päivähoitopalveluja. Sen sijaan alle 30 tunnin osa-aikatyötä tekevällä alle

3-vuotiaan vanhemmalla on oikeus saada lapsi kunnalliseen osa- tai kokopäivähoitoon ja saada osittaista kotihoidon tukea. Tämän jälkeen vanhemmat voivat lyhentää työaikaansa ilman korvausta lasten koulun käynnin alkuun asti. Vuodesta 2004 lähtien osittaista hoitopaata ja hoitorahaa on mahdollisuus saada 2-3 vuoden ajalta lapsen osallistuessa perus- ja esikouluopetukseen.

Haasteita suomalaiselle vanhempainvapaajärjestelmälle

Pienten lasten hoidon rationaliteetit, historialliset ja kulttuuriset taustat, taloudellinen ja poliittinen tilanne sekä normatiivinen argumentointi hyvästä hoivasta sekä äidin ja isän roolista siinä, ovat kehittäneet vanhempainvapaita ja sen jälkeisiä julkisia lastenhoitojärjestelmiä eri Pohjoismaissa eri suuntiin. Vanhempainvapaiden tarjontaan sisältyy 2000-luvun alussa aikaisempaa enemmän erilaisia optioita: lapsen syntymää edeltäviä ja seuraavia äitiysvapaita (äitikiintiötä), yhteistä aikaa tarjoavia isyysvapaita, äidin ja isän kesken neuvoteltavia vanhempainvapaita, vapaita pidentäviä isäkiintiötä ilman ehtoja tai ehtojen kanssa, vapaiden käytön joustoja sekä matalasti korvattuja tai kokonaan korvaamattomia lastenhoitovapaita. Eri ratkaisut rajaavat myös eri tavalla yksityisen ja julkisen vastuuta lasten hoidosta.

Lastenhoidon ja varhaiskasvatuksen diskurssista on sukupuoli, "äiti" ja "isä", kadonnut käsitteiden vanhemmat, perhe ja valinnanmahdollisuus alle (ks. esimerkiksi valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen linjauksiksi, STM 2002). Valintoja erilaisten lastenhoitovaihtoehtojen välillä, päivähoito tai kotihoidon tuet, tekevät käytännössä äiti ja isä. OECD:n asiantuntijaryhmä (STM 2001, 46) problematisoi varhaiskasvatuksemme periaatteissa sitä, että vanhempien valinnat asetetaan ensisijaisiksi, ja kysyy eivätkö juuri pienituloisimpien ja maahanmuuttajien lapset ole vaarassa syrjäytyä ja jäädä kehityksestä jälkeen, jos he useimmin kuuluvat kotihoidontuen piiriin eivätkä voi päästä osalliseksi päivähoitopalveluiden asiantuntevasta ja virikkeellisestä kasvatuksesta? Itse kyseenalaistaisin myös valinnanmahdollisuuksien realistisuutta työn ja kodin välillä, koska pienten lasten äitien työttömyys on yhä korkealla tasolla (Haataja 2003a).

Hernesin (1987) "naisystävällisessä" hyvinvointivaltiossa naisilla on mahdollisuus pitää luonnollinen suhde lapsiinsa, työhön ja julkiseen elämään, naisten ei ole pakko tehdä raskaampia valintoja kuin miesten oman tulevaisuutensa suhteen, eivätkä muut eriarvoisuuden muodot, esimerkiksi erot eri naisryhmien välillä, lisäänty. Analyttisessä mielessä on tärkeä erottaa, onko joku politiikka "naisystävällistä", mutta ei "tasa-arvoystävällistä" (Borchorst ja Siim 2002). Äitiin liitetään yhä kaikissa maissa suurempi lastenhoitovastuu ja oikeus antaa hoivaa kuin isille. Sen sijaan isien "oikeus olla osallistumatta" lastenhoitoon ja oikeus olla käyttämättä vanhempainvapaaoikeutta on

ANITA HAATAJA

laajasti hyväksytyä (Leira 2002). Eikö vanhempainvapaiden ja pienten lasten hoitopolitiikan kehittämisessä tulisi ottaa kantaa äitien ja isien erilaisiin oikeuksiin antaa hoitoa ja olla osallistumatta hoitoon? Miten kehittää tilastoja perhevapaapolitiikan vaikutusten seuraamiseksi?

Suomi on jäänyt jälkeen muista Pohjoismaista vanhempainvapaiden ja isäkiintiöiden kehittämisessä, mutta hoitovapaiden kehittämisessä Suomesta tuli uranuurtaja. Nämä erot ryhmittelevät Suomen kansainvälisissä vertailuissa ristiriitaisesti, kun kriteerinä käytetään kahden lasten hoitoa jakavan ja kahden työssä käyvän vanhemman perhemallia ja sukupuolten tasa-arvoa (mm. Leira 2002; Brunning ja Plantenga 1999). Kotona hoidettavan lapsen näkökulmasta on sama, onko häntä hoitava vanhempi vanhempainvapaalla vai lastenhoitovapaalla, mutta lasta hoitavan sosiaaliturvalle ja työllistymismahdollisuuksille etuuden ja vapaan lajilla on merkitystä. Vanhempainvapaan pidentäminen yhteen vuoteen lapsen syntymästä esiintyy vielä hallituksen esityksessä vuonna 1990 (no 208), kun ensimmäinen yksilöllinen isyysvapaa ja äitiysvapaaan aloittamisajan varhennus esiteltiin. Tämän jälkeen 1970-luvulta peräisin oleva tavoite on hautaantunut⁹. Vai onko julkinen keskustelu siitä, missä määrin tulisi investoida universaaliin (julkinen vastuu, vanhempainvakuutus) ja missä määrin pluralismiin (yksityinen vastuu, kuntakohtaiset erot) todellakin käyty?

Isien osuus vanhempainvapaiden jakajina näyttää riippuvan vapaan korvaustasosta, pituudesta ja kiintiöistä. Isäkiintiöt ovat luoneet uutta normistoa vapaiden käyttöön, jota tulisi seurata (Jansson ym. 2003; Takala 2003). Vapaiden joustomahdollisuudet voivat myös vaikuttaa valintoihin. Harvemmin on otettu esiin sitä, että isien mahdollisuuksiin jakaa vapaita vaikuttaa puolison asema työmarkkinoilla, vaikka oikeudet jakaa vanhempainetuuksia olisivat periaatteessa äidin työmarkkina-asemasta riippumattomia. Jos äidillä ei ole työpaikkaa johon palata, isän vapaa veisi perheeltä äidin tulolähteen. Nämä ongelmat eivät olleet 1970- ja 1980- lukujen Suomessa ajankohtaisia, sillä työllisyys oli hyvä ja kahden työssä käyvän perhemalli (palkkatyöäitisopimus) oli kypsynyt. Sen sijaan 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa tilanne on toinen. Kahden työssäkäyvän perhemalli on heikentynyt, ansiosidonnaista päivärahaa saavien äitien osuus on vähentynyt ja vain noin neljällä kymmenestä vanhempain- tai hoitovapaalla olevasta äidistä on työpaikka johon palata (Haataja 2002 ja 2003a). On arvioitu, että 1990-luvulla on siirrytty kohti "valtiollisesti tuettua kotiäitiyhdeiskuntaa" ja että pienten lasten äitien työssäkäyntiin voidaan suhtautua jopa kielteisemmin kuin 1980-luvulla (Anttonen 1997 ja 2003, 178; Rissanen 2001). Jos tämä on tilanne, on syytä kysyä, missä määrin kehitys on tulos tietoisista muutoksista (tasa-arvo-)politiikassa ja missä määrin tahatonta seurausta politiikasta, josta sukupuoli-vaikutusten analyysi on puuttunut. Miksi suomalaiset isät eivät jaa

vanhempainvapaata? Ovato suomalaiset äidit etuoikeutetussa asemassa "valinnanvapauksien" keskellä vai "naisansassa"?

Viitteet

¹ Artikkelin tiedot perustuvat paitsi tutkimuksiin ja kahteen tärkeään kansainväliseen tilastolähteeseen, Missoc ja Pohjoismainen sosiaaliturvatilasto (Nososco) myös pohjoismaisilta asiantuntijoilta saatuihin tietoihin. Kiitän avusta erityisesti Elina Pylkkästä Ruotsin valtiovarainministeriöstä, Hrönn Ottósdóttiria ja Hildur Sværrisdóttiria Islannista, Liv Solveig Korsvikia ja Anne Lise Ellingsæteriä Norjasta.

² Nykyisin äitiysvapaaksi määriteltyä lomaa kutsuttiin aina vuoteen 1985 asti synnytyslomaksi ja isien sekä ottovanhempien vapaita "synnytyslomaa vastaaviksi lomiksi" (HE 203/1984). Vuoden 2000 työsopimuslaissa sana "loma" korvattiin sanalla "vapaa" (HE 157/2000).

³ Suomessa vuoden 2003 alusta tuli voimaan "isyysvapaaseen" kahden viikon pidennys, sillä ehdolla että isä pitää olemassa olevasta vanhempainlomasta vähintään kaksi viimeistä viikkoa. Artikkelissa uudistus on luokiteltu isäkiintiöksi.

⁴ Isyysvapaa tunnetaan Etelä-Euroopan maista Portugalissa (5 päivää) sekä Espanjassa, Kreikassa ja Italiassa (2 päivää). Isyysvapaasta on säädetty myös Ranskassa (Instuto de la Mujer 2001; Silvera ja Lemiere 2000).

⁵ Kontaktipäivien aikana vanhemmilla on mahdollisuus muun muassa hoitaa lasten päivähoito- ja kouluasioita ja tavata hoitavaa henkilöstöä. Vuodesta 1995 lähtien mahdollisuuksia on säästöyistä rajoitettu (Sundström ja Duvander 1998).

⁶ Ks. Beskæftigelsesministeriet, Fleksibel barseorlov ja Bekendgørelse af lov om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til beskæftelse og barseorlov LBK ne 711 af 20/08/2002

⁷ Ks. RFV.

⁸ Beskæftigelsesministeriet.

⁹ Ks. KM 1975:92; Hallituksen periaatepäätös 15.5.1977; Hallituksen selonteko eduskunnalle perhepolitiikasta 25.3.1980; STM 1984:10; STM 1987:43; HE 208/1990; Kivimäki 1998.

Kirjallisuus

Anttonen, Anneli (2003) Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus. 159-185.

Anttonen, Anneli (1997) Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Tampere: Tampere University Press.
Bergqvist, Christina (1999) Child care and Parental Leave Models. Teoksessa Christina Bergqvist, Annette Borchorst, Ann-Dorte Christensen, Viveca Ramstedt-Silén, Nina C. Raalum ja Audur Styrkárdsdóttir (toim.) Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries. Oslo: Scandinavian University Press. 121-136.

Bergqvist, Christina, Borchorst, Annette, Christensen Ann-Dorte, Ramstedt-Silén, Viveka, Raalum, Nina C. ja Styrkárdsdóttir, Audur (toim.) (1999) Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries. Oslo: Scandinavian University Press.

Bergqvist, Christina, Kuusipalo, Jaana ja Styrkárdsdóttir, Audur (1999) The Debate on Childcare Policies. Teoksessa Christina Bergqvist, Annette Borchorst, Ann-Dorte Christensen, Viveca Ramstedt-Silén, Nina C. Raalum ja Audur Styrkárdsdóttir (toim.) Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries. Oslo: Scandinavian University Press. 137-157.

Bergqvist, Christina ja Nyberg, Anita (2001) Den svenska barnomsorgsmodellen - kontinuitet och förändring under 1990-talet. Tukholma: SOU 52.

Beskæftigelsesministeriet. <http://www.bm.dk/>.

Bettio, Francesca ja Prechal, Sacha (1998) Care in Europe. Joint report of the "Gender and Employment" and the "Gender and Law" Groups of Experts. Medium-term Community Action Programme on Equal Opportunities for women and men (1996-2000).

ANITA HAATAJA

- Björnberg, Ulla (2002) Ideology and choice between work and care: Swedish family policy for working parents. *Critical Social Policy* (22) 1, 33-52.
- Borchorst, Annette ja Dahlerup, Drude (2003) Ligestillingpolitik som diskurs og praksis. Samfundslitteratur (tulossa).
- Borchorst, Annette ja Siim, Birte (2002) The women-friendly welfare states revisited. *NORA* (10) 2, 90-98.
- Bruning, Gwennaële ja Plantenga, Janneke (1999) Parental leave and equal opportunities: Experiences in eight European countries. *Journal of European Social Policy* (9) 3, 195-209.
- Daly, Mary (2000) A Fine Balance. Women's Labour Market Participation in International Comparison. Teoksessa Fritz W. Scharpf ja Vivien Schmidt (toim.) *Welfare and Work in the Open Economy. Volume II. Diverse response to Common Challenges*. Oxford: Oxford University Press, 467-510.
- Ellingsæter, Anne Lise (2002) The Complexity of Family Policy reform. The complexity of Family Policy Reform. Paper to the XV World Congress of Sociology, Brisbane 7-13 July, 2002.
- Eydal, Gudny Bjork (2001) Equal Rights to parental Leave - The Case of Iceland. Paper presented at the 5th European Conference of Sociology, Helsinki the 28th of August to 1st of September 2001. *Research Stream: Welfare Policy and Family - Gender Work and Care*.
- Ferrarini, Tommy (2003) Parental Leave Institutions in Eighteen Post-War Welfare States. Swedish Institute for Social Research 58. Akademityrck: Stockholm University.
- Haataja, Anita (2003a) Lapset - vanhempien ja hyvinvointivaltion yhteinen projekti. *Talous & Yhteiskunta* (31) 1, 37-41.
- Haataja, Anita (2003b) How does Motherhood and Fatherhood 'Pay' after the Policy Reforms of the 1990's in Finland? A paper presented in Modelling our Future. International Microsimulation Conference on Population and Ageing, 7-12. 12, 2003, Canberra. http://www.natsem.canberra.edu.au/conference/papers/pdf/haataja_anita-1.pdf
- Haataja, Anita (2002) Tulonsiirtoinstituutio ja sukupuoli: samat periaatteet, eri käytännöt? Eduskunnan naisverkoston julkaisu 2. Helsinki: Susi, 20-37.
- Haataja, Anita (2001) Naisten työssäkäynnin tunnusluvut uusiksi! Hyvinvointikatsaus 1, 43-47.
- Haataja, Anita (2000) Naiset taloudellisen toimeentulon vakauttajana. Teoksessa Tiina Vainio (toim.) *Naisten talouskirja*, Helsinki: Gaudeamus, 58-92.
- Haatanen, Pekka ja Suonoja, Kyösti (toim.) (1992) Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Valtion Painatuskeskus.
- HE 207/1977 Hallituksen esitys Eduskunnalle sairausvakuutuslain muuttamisesta.
- HE 203/1984 Hallituksen esitys Eduskunnalle perhepoliittisen työsuhdeturvan kehittämistä koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 208/1990 Hallituksen esitys Eduskunnalle sairausvakuutuslain muuttamisesta.
- HE 157/2000 Hallituksen esitys Eduskunnalle työsopimuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Hernes, Helga M. (1987) *Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hiilamo, Heikki (2002) The Rise and Fall of Nordic Family Policy? Historical Development and Changes During the 1990s in Sweden and Finland. *Research Report 125*. Helsinki: Stakes.
- Ilmakunnas, Seija (1995) Lapsiperheiden tuelle selkeät tavoitteet. *Talous- ja Yhteiskunta* (23) 3. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.
- Instituto de la Mujer (2001) Good practice guide for reconciling family and working life. Madrid.
- Jansson, Fredrik, Pyllkänen, Elina ja Valck, Lizbbeth (2003) En jämställd föräldraförsökning? Bilaga 12 till Långtidsutredningen 2003. SOU: 36. Stockholm.
- Julkunen, Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson ja Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino. 179-201.
- Kahiluoto, Tarja (2002) Lasten päivähoidon tilannekatsaus. Tammikuu 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Kela (2001) Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T1:37. Helsinki: kansaneläkelaitos.
- Kivimäki, Heidi (1998) Isyysloma- ja isyysrahaajärjestelmän synty ja kehitys sekä isyyslomia koskeva paikallisselvitys Pirkkalassa v 1995-1996 syntyneiden lasten isien keskuudessa. Yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon tutkielma 11.3.1998. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitos. Tampereen yliopisto.
- Knudsen, Christin (1999) Married Women's Employment and Public Policies in an International Perspective. Rapport 12. Oslo: Norsk institut for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA.
- KM (1970) A8: Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö. Helsinki.
- KM (1975:92) Äitiys- ja äitiysrahaajärjestelmän kehittämistoimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- KM (1999) Isätoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Korpinen, Johanna (1997) Lasten kotihoidon tuki ja sen muutokset 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 29. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Lähteenmäki, Maria (1995) Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-1930-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 2. Suomen Historiallinen Seura. Saarijärvi: Gummerus.
- Leira, Arnlaug (1999) Cash-for-child care and daddy leave. Teoksessa Peter Moss ja Deven Fred (toim.) Parental leave: Progress or pitfall? Research and policy issues in Europe. NIDI/CBGS Publications. Brussels, 267-291.
- Leira, Arnlaug (2002) Updating the "gender contract"? Childcare reforms in the Nordic countries in the 1990s. NORA, (10) 2, 81-89.
- Maljanen, Timo ja Niemelä, Heikki (2000) Vuoden 1996 sairauspäivärahaudistuksen vaikutukset. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 50. Kela: Helsinki.
- Marin, Seija (1994) Lasten kotihoidon tuen järjestelmä. Lasten kotihoidon tuki hoitajan kannalta. Teoksessa Rakkaudesta, velvollisuudesta ja rahasta. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 110-130.
- Mikkola, Matti (1991) Finland: Supporting Parental Choice. Teoksessa Sheila B. Kamerman and Alfred J. Kahn (toim.) Child Care, Parental Leave, and the Under 3s. Policy Innovation in Europe. New York: Auburn House. 145-170.
- MISSOC (Mutual information System on Social Protection in the EU member States and the EEA) (2001) http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm
- Moss, Peter ja Deven, Fred (toim.) (1999) Parental leave: Progress or pitfall? Research and policy issues in Europe. NIDI/CBGS Publications. Brussels.
- Nososco 1997:7, 1999:12, 2001:16 ja 2002:18: Social Protection in the Nordic Countries ja <http://www.nom-nos.dk/NOSOSCO.HTM>
- Nyberg, Anita ja Bergqvist, Christina (2001) Den svenska barnomsorgsmodellens -kontuinitet och förändring under 1990-talet. SOU 2001: 00.
- PEVA II (2001) Työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista selvittäneen työryhmän (PEVA II) muistio. Työryhmämuistioita 28. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Rantalaiho, Liisa (1997) Contextualising Gender. Teoksessa Liisa Rantalaiho ja Tuula Heiskanen (toim.) Gendering Practices in Working Life. London: Macmillian Press, 16-30.
- Rissanen, Tapio (2001) Suomalaisten naisten ansiotyömalli pitkällä aikavälillä. Teoksessa Hyvinvointivaltio organisoituu uudelleen - entä sukupuolijärjestelmä? Raportti seminaarista 9.5.2001. Hyvinvointivaltio ja tasa-arvo -jaosto. Tasa-arvoasian neuvottelukunta. Tasa-arvojulkaisuja 6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 59-70.
- Rissanen, Tapio ja Knudsen, Christin (2001) The Child Home Care allowance and women's labour force participation in Finland, 1985-1988. A Comparison with Norway. Skriftserie 6. Oslo: Norwegian Social Research. NOVA.
- RFV (2002) Riksförsäkringsverket 2001: <http://www.rfv.se/stat/socfakt/famba/foral.htm>
- Rostgaard, Tine (2002) Setting Time Aside for the Father - Father's leave in the Scandinavia. Taylor Francis: Community, Work and Family (5) 3, 343-364
- Rostgaard, Tine, Christoffersen, Mogens N. ja Weise, Hanna (1999) Parental leave in Denmark. Teoksessa Peter Moss & Fred Deven (toim.) Parental leave: Progress or Pitfall? NIDI/CBGS Publications, vol. 35. Hague/Brussels, 25-44.

ANITA HAATAJA

- Rønsen, Marit ja Sundström, Marianne (2002) Family Policy and After-Birth Employment Among New Mothers – A Comparison of Finland, Norway and Sweden. *European Journal of Population* 18, 121-152.
- Sainsbury, Diane (1999) Gender and Social Democratic Welfare States. Teoksessa Diana Sainsbury (toim.) Gender and welfare state regimes. Oxford: Oxford University Press, 75- 114.
- Salmi, Minna (2000) Kotihoidon tuki ja naisten asema: tutkimushaasteita ja tulkintaongelmia. *Yhteiskuntapolitiikka* 2000 (65) 1, 46-56.
- Sauli, Hannele, Savola, Lotta ja Haataja, Anita (2000) Käyvätkö äidit töissä vai eivät? *Hyvinvointikatsaus* 1, 63-66.
- Skrede, Karin (2002) Family formation, breadwinning responsibilities and selection to social fatherhood: A higher threshold for today's young generations? Paper contributed to the XV World Congress of Sociology, Brisbane 7-13 July, 2002.
- Silvera, Rachel ja Lemiere, Severine (2000) Pekingin toimintaohjelman seuranta: perhe- ja työelämän toisiinsa niveltäminen. (EU:n) Puheenjohtajavaltion raportti jäsenvaltioiden täyttämien kyselylomakkeiden pohjalta.
- Sundström, Maria ja Duvander, Ann-Zofie (1998) Föräldraförskningen och jämställdheten mellan kvinnor och män. Teoksessa Inga Persson ja Eskil Wadensjö (toim.) Välfärdens genusansikte. Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. Stockholm: SOU 3, 69-91.
- STM (1984) Perhepoliittista työlainsäädäntöä selvittäneen työryhmän muistio. Työryhmämuistio 10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM (1987) Perhepoliittisen työryhmän muistio, osa 2. Työryhmämuistio 43. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM (2001) OECD Country Note. Early Childhood Education and Care Policy in Finland. Monisteita 10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM (2002) Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen linjauksista. Julkaisuja 9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Takala, Pentti (2003) Isät eivät innostuneet. Onko uusi isyyysvapaa epäonnistunut uudistus? *Kelan Sanomat* 3, 8.
- Tasa-arvoasian neuvottelukunta (1975) Sukupuolten tasa-arvo koulutuksessa. Koulutuspoliittisen jaoston mietintö. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2.
- Tasa-arvoasian neuvottelukunta (1997) Tasa-arvon tiennäyttäjät. Tavoitteita, tuloksia, tuokiokuvia 1972-1997. Helsinki: Tasa-arvoasian neuvottelukunta.
- Wennemo, Irene (1994) Sharing the Costs of Children. *Studies on the Development of Family Support in the OECD Countries*. Swedish Institute for Social Research. 25. Edsbruk: Akademitryck.
- Välimäki, Anna-Leena (1999) Lasten päivähoitopuu. Lasten päivähoitojärjestelmä Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.